

SZIGETVÁRI TAMÁS¹

AZ EURÓPAI UNIÓ MEDITERRÁN POLITIKÁJA

A 90-es években a nemzetközi környezetben bekövetkező alapvető változások, a hidegháború utáni hatalmi helyzet, az EU belső fejlődése, a közel-keleti békefolyam mind olyan tényezők voltak, amelyek lehetővé tették Európai Unió mediterrán politikájának új keretek közötti kialakítását. A mediterrán politikájának megújításaként 1995-ben Barcelonában az Európai Unió 11 mediterrán országgal és a Palesztin Önkormányzattal közösen útjára indította az Euro-Mediterrán Partnerségi Kezdeményezést.

A partnerség, az együttműködés erősítése nem csak lehetőség, szükséglet is egyben. Mind az EU, mind a mediterrán országok komoly kihívások előtt állnak. Az EU számára a mélyítés és a keleti bővítés párhuzamos folyamata, a munkanélküliség és a jóléti állam problémái, a globalizáció kihívásai, míg a mediterrán országok számára a világgazdasági marginalizáció, a halmozódó belső gazdasági és társadalmi problémák, az iszlám fundamentalizmus térnyerése jelentenek komoly problémát.

A Mediterráneum északi és déli partja között kölcsönös, bár igen eltérő jellegű függésről beszélhetünk. Európának főként biztonsági érdekei vannak, hiszen a térség belső problémái áttérjedhetnek Európára. Gazdasági téren a kőolaj és földgázimport jelent stratégiai érdeket, de a mediterrán országok bevonása az európai gazdasági térbe szintén komoly előnyökkel járna. A mediterrán országok szempontjából a gazdasági érdekek az erősebbek, hiszen alapvetően függenek az

---

¹ A MTA Világgazdasági Kutatóintézet tudományos munkatársa, a BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar főiskolai adjunktusa, Ph.D. hallgató. Témavezető: dr. Surányi Sándor egyetemi tanár, BKÁE.

európai piactól és tőkéjétől (mind a tőkeberuházások, mind a segélyek tekintetében), azonban politikai motivációk is meghúzódnak a háttérben: az EU bevonása a közel-keleti békefolyamatba.

Az EU és a déli Mediterráneum, ez a kulturálisan és gazdasági helyzetében is annyira eltérő két régió, ugyanazzal a problémával szembesül: milyen fejlődési út szükséges és lehetséges a Mediterráneum biztonsága és jóléte érdekében.

Az EU mediterrán politikájának bemutatásakor először tekintsük át, hogyan alakult a fokozatosan kialakuló európai integráció viszonya a többnyire szintén újonnan létrejövő mediterrán államokkal.

KEZDETI MEGÁLLAPODÁSOK

A Mediterráneum földrajzi közelsége, illetve a korábbi (gyarmati) függőségek miatt mindig is kitüntetett figyelmet kapott Európa (és az EK) részéről. Több országhoz az EK-t már megalakulásakor szoros kapcsolat fűzte. *Algériára*, amely 1957-ben Franciaország tengerentúli megyéje volt, még kiterjedt a Római Szerződés hatálya. *Marokkó* és *Tunézia*, mint Franciaország korábbi protektorátusai, a Római Szerződés egy kiegészítő jegyzőkönyve alapján szintén különleges elbánásban részesültek, igaz ez csupán abból állt, hogy Franciaországnak nem kellett azonnal megváltogatnia korábbi vámkedvezményeit.¹ A Szerződés külön foglalkozik *Líbiával*, melynek a társulás lehetőségét is felajánlja.²

A Szerződés nem részletezi ugyanakkor a Közösség külpolitikai kompetenciáját, ennek hiányában a Közösség külkapcsolati struktúrája a Szerződés néhány idevágó rendelkezése alapján épült ki. A kapcsolatok alapvetően három típusát különböztethetjük meg: csatlakozás (237. cikk), társulási szerződés (238. cikk), korlátozott kereskedelmi egyezmény (111. és 113. cikk alapján).

A 237. cikkely alapján bővült ki a Közösség az eredeti 6 tagról az Unió 15 tagjára, és a jelenlegi bővítési folyamatnak is ez adja alapját. Ez alapján: „Bármely európai állam jelentkezhetsz tagnak a Közösségbe.” Az északi mediterrán országok kétségkívül teljesítették az „európaiság” feltételét, a 60-as években azonban – gazdasági elmaradottságuk és kevésbé demokratikus politikai berendezkedésük okán – felvételükre nem volt lehetőség.

A fentiek miatt *Görögországgal* (1962) és *Törökországgal* (1963) a Közösség nem a 237., hanem 238. cikkely alapján kötött társulási szerződést, ahogy a 70-es évek elején *Máltával* (1970) és *Ciprussal* (1972) is. Ezek a szerződések ugyanakkor tartalmazzák a későbbi csatlakozás lehetőségét is, bár általában a vámunió létrehozása van megjelölve közvetlen célként, és az ehhez szükséges menetrend is szerepelt az egyes szerződésekben. Erre a GATT miatt is szükség volt, hiszen annak 24. cikkelye csak abban az esetben engedélyezi a preferenciális megállapodásokat, ha az meghatározott időn belül minden árucikkre kiterjedő vámunióvá fejlődik.

A *görög* társulási szerződés volt az első ilyen típusú egyezmény, ekkor azonban még hiányzott az átfogó koncepció. Ennek köszönhetően az EK meglehetősen

¹ Ugyanez vonatkozott Laoszra és Vietnámra is. L. Lister [1997], p. 79.

² L. uo. Ez a társulás sohasem valósult meg, sőt, jelenleg Líbia az egyetlen mediterrán ország, amelyet semmiféle megállapodás nem fűz az EU-hoz.

nagyvonalú volt: az azonnali kedvezményekért cserébe a görögöknek 22 év alatt kellett leépíteniük korlátozásait, a fontos mezőgazdasági termékek (dohány, szőlő, olajbogyó stb.) esetében nem csak a bejutást tették kedvezőbbé, de Görögország vétójogot kapott ezen termékek közös vámtarifájának módosításánál is.¹

Az, hogy az EK által felajánlott feltételek ilyen kedvezőek voltak, több oknak köszönhető. Görögország az első ország volt, amely társulni akart az EK-hoz, és pénzügyi segítséget kért. A Közösség meg akarta mutatni a gazdaságilag és politikailag egyesült Európa előnyeit, illetve hogy a szegényebb országok megsegítésére tett ígéretei komolyak voltak. E mellette a NATO déli szárnyának erősítésére érdekében is fontos volt Görögországnak a Nyugati blokkhoz kötése.²

A második társuló állam, *Törökország* esetében már kevésbé volt nagyvonalú a Közösség, de még mindig nem dolgozott ki semmilyen átfogó tervet: a megállapodás csupán a görög megoldás visszafogottabb változatát jelentette. Ennek jegyében Törökország egy 5 éves előkészítő szakaszon ment át, amely alatt az EK csökkentette vámjait és növelte kvótáit. A vámunió elérését itt is 22 évre tervezték, pontos menetrendet azonban nem tartalmazott egyik fél részére sem a leépítés üteméről.

Az időközben függetlenné vált *Marokkó* és *Tunézia* 1963-ban kezdtek tárgyalásokat a kapcsolatok megújítása érdekében³, és 1969-ben kötöttek 5 évre szóló (részleges) társulási szerződést. Az egyezmények alapvetően kereskedelmi preferenciákat jelentettek.

Spanyolország és *Izrael* szintén társulásért folyamodott, ezt azonban elutasította a Közösség, és csak preferenciális kereskedelmi megállapodást kötött velük is.⁴ A spanyol és izraeli megállapodások mögött gazdasági és politikai motivációk is mozogtak. Egyrésztől kompenzálni akarták a citrusfélékre Marokkónak adott kedvezményeket, hiszen ez mindkét érintett ország egyik fő exportcikkét jelentette. Politikai szempontok miatt Franciaország erősen szorgalmazta Spanyolország társulását, elsősorban Nagy-Britannia csatlakozásának ellensúlyozására⁵ – a Benelux államok, különösen Hollandia viszont nem lelkesedtek a Franco-rezsimmel létesítendő túlságosan szoros kapcsolatért. Az Izraellel létesítendő szorosabb kapcsolatot ugyanakkor Franciaország vétózta meg, az 1967-es 6 napos háború után egy esetleges társulási szerződés vörös posztó lett volna az arab országok szemében.⁶ Kompromisszumként végül mindkét országgal preferenciális kereskedelmi szerződést kötöttek.

Az izraeli megállapodás természetesen így sem maradhatott következmények nélkül, a közel-keleti egyensúly fenntartása érdekében az EK az arab országok számára is kereskedelmi preferenciákat ajánlott fel, amit Libanon, Jordánia, Szi-

---

¹ Pierros – Meunier – Abrams [1999].

² A NATO-tagdá válás nem kis részben az USA politikai nyomásgyakorlásának hatására valósult meg.

³ Részben azért, mivel a görög és török társulás relativizálta a korábban élvezett előnyöket.

⁴ Izraellel 1964-ben már aláírtak egy nem-preferenciális kereskedelmi megállapodást, amit később módosítottak.

⁵ Közismert, hogy a Franciaország, illetve de Gaulle elnök mindig is „angolszász trójai falóként” tekintette Nagy-Britannia csatlakozását.

⁶ Jünemann [1999].

ria és Egyiptom el is fogadtak. Mindezek eredményeképpen a regionális megállapodások a 70-es évek elejére már 15 mediterrán országra terjedtek ki.¹

A megállapodások azonban sok vitát szültek, hiszen az egyes mediterrán országok – főként az EK és egyes tagállamainak érdekei alapján – különböző elbánásban részesültek, a mezőgazdaság exportja a CAP rendelkezései miatt alig fejlődhetett², az élelmiszeripari termékek és a textilipar is problematikus területek voltak. A gazdaságilag elmaradott országok számára preferenciális elbánást biztosító GSP és a Nagy-Britannia készülő csatlakozásával előnyökhöz jutó brit nemzetközösségi országok szintén sokat vettek el az egyezmények értékéből.

A GLOBÁLIS MEDITERRÁN POLITIKA

Az 1972-ben megalkotott *Globális Mediterrán Politika* (GMP) éppen a korábbi bilaterális egyezmények teremtette egyenlőtlenség kiigazítását tűzte ki célul, de több külső tényező is közrejátszott létrejöttében. Egyik ok az EK 1973-as északi irányú bővítésével függött össze: ahogy a későbbi bővítések, ez is alapvető változást jelentett az EK agrár és ipari kereskedelmének struktúrájában, ami a koncessziók és kvóták bonyolult rendszerének újjáformálását tette szükségessé. A másik igen fontos tényező a GMP megszületése mögött a világ olajpiacán bekövetkező változások voltak: a közel-keleti országok fokozatosan a saját kezükbe vették az olaj kitermelésének és árának szabályozását. Az Európával folytatott tárgyalások korábbi egyenlőtlensége után ez váratlanul meglehetősen erős tárgyalási pozíciót nyújtott a térség országainak.

A GMP keretében az EK a következőket kínálta fel: az ipari áruk – leszámítva bizonyos érzékeny termékek, mint pl. a textil – szabad kereskedelmének megteremtése, a fejlettebb országok (Spanyolország, Izrael, Málta, Ciprus) esetében öt éven belül, a kevésbé fejletteknél 12-17 éven belül. Ezenfelül az EK kedvezményes elbánásban részesítette volna a mediterrán mezőgazdasági export jelentős részét (80%-át), illetve pénzügyi segítséget és a vendégmunkás kérdés egységes kezelését ajánlotta a mediterrán országoknak. Az eredeti tervek 1973 decemberére tervezték a megállapodás létrejöttét – a körülmények azonban alapvetően megváltoztak addigra.

A mediterrán országok már a miatt is elvetették a tervet, mivel az a szabadkereskedelemre összpontosított³, a kooperáció és az agrár-kereskedelemre vonatkozó engedmények ehhez képest a háttérbe szorultak. A Yom Kippur háborút követően az arab országok súlyos külpolitikai konfliktusba kerültek az Izraelt támogató országokkal, elsősorban Hollandiával, az OAPEC (az Arab Olaj-exportáló Országok Szervezete) pedig bojkottot vezetett be a nyugati országok

---

¹ Ebbe beleszámított Spanyolország, Portugália, Görögország, és Jugoszlávia is.

² 1960 és 1971 között az EK-ba irányuló teljes mediterrán export 250%-kal bővült, míg a mezőgazdasági export ugyanezen időszak alatt csupán 39%-kal nőtt meg. (Vö. Lister [1995], p. 10.)

³ A reciprocitással (tehát hogy a mediterrán országok a kedvezményekért cserébe viszontkedvezményeket tesznek) az USA, sőt az EK északi szárnya sem értett egyet. (Lister [1995], p. 11.)

ellen. A konfliktusnak is köszönhetően az olaj ára a többszörösére emelkedett, ami a világgazdaság strukturális válságához és az EK gazdasági fejlődésének megtorpanásához vezetett. A gazdasági recesszió a GMP-re fordított figyelmet és még inkább a felhasználható pénzügyi források nagyságát is visszavetette. A Globális Mediterrán Politika elképzeléseinek megvalósulását a Közösségen belüli ellentétek is hátráltatták: Olaszország és Franciaország féltették agrárpiacukat a konkurenciától, Nagy-Britannia pedig a Brit Nemzetközösségi tagokat favorizálta a mediterrán államokkal szemben.

Mindezek hatására az EK 1974 végére lemondott az egységes, a régió országait összefogó megállapodásnak az eredeti elképzelésekben szereplő gondolatáról. A GMP keretében külön-külön kötöttek új – társulási szerződésnek nevezett – egyezményt a mediterrán országokkal, *Marokkóval* (1976), *Algériával* (1976), *Tunéziával* (1976), *Egyiptommal* (1977), *Jordániával* (1977), *Szíriával* (1977) és *Libanonnal* (1977). *Izraellel* politikai okok miatt különleges elbánást biztosító szabadkereskedelmi megállapodást írtak alá 1975-ben, míg *Líbia* továbbra sem kívánt semmilyen megállapodást kötni a Közösséggel.

A Globális Mediterrán Politika értékelése

A külső körülmények (olajárrobbanás, recesszió, kibővítési hullámok) kétségkívül komoly negatív kihatással voltak a GMP sikeres megvalósítására, e mellett azonban számos belső tényező is közrejátszott a megállapodások és a végrehajtás közötti ellentmondások kialakulásában.

- Az a szándék, hogy növeljék a mediterrán országok Közösségbe irányuló exportját, ütközött a Közösség saját termékeit védő törekvéseivel, különösen a textil és ruházati, valamint az agrártermékek esetében.
- A mezőgazdasági termékeknek biztosított koncessziók szelektívek voltak, és a mediterrán országok exportlehetőségeit a különböző protekcionista intézkedések (kvóták, ideiglenes importkorlátozások, referenciaárak, minimum árak stb.) is korlátozták, amik a vámengedményeknél jóval nagyobb hatással bírtak.
- Az ipari termékek esetében a mediterrán országoknak szerződésben biztosított vámmentes behozatal lehetőségének homlokegyenest ellentmondtak a néhány év múlva a textil és ruházati termékekre bevezetett protekcionista intézkedések.
- Az együttműködési programokhoz és támogatásokhoz hiányzott a megfelelő pénzügyi alap. A pénzügyi protokollokban biztosított források inadekvátak voltak a mediterrán országok fejlesztési céljainak támogatására.
- A társulási és együttműködési tanácsok ritkán üléseztek.
- A mediterrán országok és a Közösség közötti egyezmények bilaterális szintűek maradtak, ami gyakran vezetett az egyes országok eltérő kezeléséhez.

A GMP-ben meghirdetett szándékok végül alig valósultak meg. Nem volt globális, hiszen az egyes országokkal külön állapodtak meg. A társulási szerződés, bár elvileg nagyobb kedvezményeket biztosított, mint a szabadkereskedelmi megállapodás, valójában kevés konzultációs jogot adott a társulóknak, és az esetleges csatlakozás lehetőségéről említést se tett. Az EK, ha érdekei úgy kívánták akár egyoldalú lépésekkel is megvédte mezőgazdaságát, a könnyűipar fejlődését ugyanakkor a textiltermékekre érvényes exportkorlátozások gátolták.

Talán éppen a nagy érdeklődésből adódó ellenérdekeltségeknek köszönhető az, hogy míg az EK és a volt afrikai gyarmatok közötti viszonyt a Loméi Konvenció viszonylag koherensen szabályozta, addig a mediterrán kapcsolatok esetében nem létezett ilyen egységes koncepció. A Közösség inkább reaktív, mint proaktív politikát folytatott, azaz inkább utánament az eseményeknek, mintsem alakította volna azokat. Az elképzelések hiányában természetesen fontos szerepet játszottak a történelmi változások is. A Közösség ennek ellenére több egyezményt is kötött a térség országaival, ezek azonban multilaterális alapokon álló intézményi keretek helyett *bilaterális megállapodások* voltak.

A nem-tag dél-európai országokban 1974-75-ben lejátszódó események¹ folyamánként az érintett országok csatlakozási tárgyalást kezdték az EK-val, melynek eredményeképpen Görögország 1981-ben, Spanyolország és Portugália 1986-ban az EK tagjaivá váltak. Az EK-nak ez a második, déli bővülése a 80-as években egyértelműen előnytelenül érintette a többi mediterrán államot. A szabadon bekerülő görög, spanyol és portugál agrártermékek kiszorították őket a EK piacról. Kompenzációként ugyan az 1987-95-ös időszakban a déli mediterrán országok agrártermékeire ugyanazt a vámlebontási rendet alkalmazták, amit a spanyol és portugál mezőgazdasági termékekre, de komoly korlátozásokkal, hiszen ezt a kedvezményt csupán az 1980-84 közötti átlagos exportnak megfelelő mennyiségre adták, ami nem tette lehetővé sem az export, sem a termékszállás bővítését.

A MEDITERRÁN POLITIKA MEGÚJULÁSA

A 90-es évek az EU mediterrán politikájának megújulását hozták. Az arab államok a megelőző időkből az EK-val folytatott tárgyalásokon a politikai kérdéseket, és ezen belül is a palesztin kérdés bevonását szorgalmazták, az EK – jellegénél fogva – a gazdasági kérdésekre akart koncentrálni, a politikát nemzeti szintre utalva inkább. A 90-es évek e hozzáállás módosulását hozta magával: a hidegháború végével az EU politikai súlya is megnőtt, és bár a közel-keleti kérdésekben továbbra is az USA viszi a prímet, az EU szerepe és érdekeltsége (nem utolsó sorban a déli bővítések következményeként) kétségkívül egyre nagyobbá vált a térségben.

A mediterrán politika fő szorgalmazói a Közösségen belül elsősorban mindig is a mediterrán tagállamok voltak. 1990-ban négy európai állam, Franciaország, Olaszország, Spanyolország és Portugália valamint az UMA országok² létrehozták egy 4+5-ös Nyugat-Mediterrán Kooperációs Hálózatot, amely Málta 1991-es csatlakozásával 5+5-ösre bővült. A megtartott tanácskozásokon³ a központi téma a kooperáció lehetőségei, egy regionális pénzügyi szervezet létrehozása, élelmezési kérdések, a migráció valamint környezeti és kulturális együttműködés lehetőségei voltak. Az

---

¹ Görögországban, Portugáliában és Spanyolországban is a korábbi autoriter berendezkedést demokratikusabb, az EK-val szorosabb kapcsolatot fenntartani kívánó rendszerek váltották fel.

² Az Arab Magreb Unió (UMA) tagjai Algéria, Líbia, Marokkó, Mauritánia, valamint Tunézia.

³ 1990-ben két konferenciát tartottak Rómában, majd 1991-ben egyet Algírban.

UMA gyakorlati működésképtelensége mellett azonban a Lockerbie-ügy (Líbia bojkottja), illetve az algériai események is blokkolták az együttműködést.

Olasz és francia kezdeményezésen alapult az EBEÉ-hez hasonló feladatokat ellátó Mediterrán Biztonsági és Együttműködési Értekezlet létrehozásának terve is, ez azonban az amerikaiak nemtetszését váltotta ki, és így lekerült a napirendről.

Az Európai Tanács 1992. júniusi lisszaboni tanácskozásán - a portugál elnökség alatt - a mediterrán országokkal fenntartott *együttműködés horizontális kiterjesztését* szorgalmazta. Az újonnan bevont területek: regionális kooperáció, környezetvédelem, demográfiai kérdések, kulturális párbeszéd bővítése, beruházás-ösztönzés. Számos új program indult be ennek keretében, így a *Med-Campus* a térség egyetemei közötti együttműködés elősegítésére, a *Med-Avicenna* a kutatóintézetek támogatására, a *Med-Urbs* a városfejlesztés és -menedzsment javítására, a *Med-Media* a sajtó, a rádiós és televíziós hálózatok együttműködésének javítására, a *Med-Invest* pedig a külföldi és hazai magánberuházások előmozdítására.

Fontos impulzus érkezett ugyanakkor a mediterrán országok részéről is: Marokkó, amelynek néhány évvel korábban elutasították a csatlakozási kérelmét, a kapcsolatok szorosabbra fűzése jegyében javasolta az EU és Marokkó közötti teljes szabadkereskedelem megvalósítását, mely javaslatához később Tunézia is csatlakozott. Az EU döntéshozóiiban ekkor kezdett megfogalmazódni az egész régióra kiterjedő szabadkereskedelmi övezet megvalósításának gondolata, a Bizottság 1994-ben pedig már úgy foglalt állást, hogy az euro-mediterrán biztonsági és stabilitási zóna megvalósításához nélkülözhetetlen az euro-mediterrán szabadkereskedelmi övezet létrehozása.

A Tanács 1994. decemberi esseni tanácskozásának záródokumentuma a Mediterráneumot „stratégiai jelentőségű, prioritást élvező térségként” kezeli¹, az 1995. júniusi Cannes-i záródokumentum pedig már az EU mediterrán politikájának részletes tervét is tartalmazta, és ezen alapult az Unió álláspontja az 1995 novemberében megtartott barcelonai konferencián.²

A BARCELONAI FOLYAMAT

A barcelonai konferencián (1995. november 27-28.) a 15 EU tagállam mellett 11 nem EU-tag mediterrán ország, valamint a Palesztin Önkormányzat képviselői vettek részt. A zárónyilatkozat három pillér köré csoportosítva tárgyalja az EU-mediterrán kapcsolatok jövőjét.

1. Politikai és biztonsági partnerség

Az elsődleges cél a térség békéjének és stabilitásának a biztosítása, ami viszont bizonyos elvek deklarálására és megvalósítására épül: emberi és alapvető szabadságjogok, demokrácia, pluralizmus, tolerancia, területi integritás és a nemzetközi

¹ Az esseni dokumentum foglalkozik a közép-kelet-európai csatlakozás kérdésével is.

² A Cannes-i deklaráció az EU-mediterrán kapcsolatok tárgyalásakor sokkal erőteljesebben fogalmaz, mint a barcelonai nyilatkozat, amely már a mediterrán országokkal kialakított kompromisszumos megállapodás. (ld. Linjakimpu [1995], p. 83-84.)

jog tiszteletben tartása stb. Külön hangsúlyt helyez a dokumentum a terrorizmus, a szervezett bűnözés és a drog elleni harc erősítésére, illetve a térségben lévő fegyverzetek és haderők limitálásának, valamint a tömegpusztító fegyverekre vonatkozó non-proliferációs szerződésekhez csatlakozásnak a fontosságára. Távlati célként a nyilatkozat az Euro-Mediterrán Paktum megkötésében látja a biztonsági partnerség szavatolását.

2. Gazdasági és pénzügyi partnerség

A dokumentum a következő fő közös célokat tűzte ki az érintettek elé:

- a fenntartható társadalmi-gazdasági fejlődés folyamatának felgyorsítása;
- a népesség életkörülményeinek javítása, a foglalkoztatottság növelése, az euro-mediterrán régióban meglévő fejlettségi szakadék csökkentése;
- a regionális kooperáció és integráció előmozdítása.

A célok megvalósításának eszközeit pedig a következők jelentik:

- *Szabadkereskedelmi övezet* létrehozása, fokozatosan, 2010-re. A vámlebontás pontos menetrendjét későbbi tárgyalásokra bízzák, a mezőgazdasági termékek-nél említést tesz az egyes agrárpolitikák szabta korlátokra. A gazdasági fejlődés esetében a piacorientált, és a magántulajdon prioritásán alapuló politika követését támogatja.
- *A gazdasági kooperáció és együttes akciók lehetőségére* a dokumentum számos területet sorol fel, így a beruházások növelését a tőke szabad áramlásának biztosításával, a kis- és középvállalatok együttműködésének és fejlődésének támogatását, környezetvédelmi, infrastrukturális, tudományos együttműködést, e mellett felhívja a figyelmet a nők központi szerepére a gazdasági és társadalmi életben, az energiaszektor és a vízkészletek hosszú távú menedzselésének fontosságára.
- Az elképzelések megvalósítás szükséges *pénzügyi háttérrel* részben az ET által Cannes-ban elfogadott, az 1995-99 időszakra szóló 4685 M ECU-s keret, az EIB által biztosított bővített hitellehetőségek valamint az egyes tagországok külön pénzügyi hozzájárulásai jelentik. A pénzügyi együttműködést az egyes országok sajátságaihoz igazítják, illetve figyelembe veszik (számon kérik) az egyes országoknál a megfelelő gazdaságpolitikát.

3. Szociális és kulturális partnerség

A nyilatkozat harmadik része meglehetősen széleskörű, több területet átölelő együttműködést irányzott elő. Központi témái az emberi erőforrások fejlesztése, a kultúrák közötti jobb megértés és a civil társadalmak közötti kapcsolatok erősítése voltak. Ebben a részben szerepel a migráció kérdésének fontossága, illetve az illegális migráció kezelésében való együttműködés.

A barcelonai keretegyezmény értelmében az EU a mediterrán partner országokkal (MPO-k) ún. euro-med megállapodásokat dolgozott ki és írt/ír alá, amelyek részletesen szabályozzák a kapcsolatok szorosabbá tételének lépéseit.

A barcelonai folyamat keretében számos program indult, munkacsoportok alakultak, különböző területen és témákban rendszeres találkozókat folytatnak a részvevő országok szakértői és illetékesei. A gazdasági együttműködés hat ki-

emelt területeként a környezetvédelmet, a vízgazdálkodást, az ipart, az energetikát, a közlekedést és az informatikát jelölték meg. Ezeken a területeken számos együttműködési program folyik (EUMEDIS – informatikai társadalomért, SMAP – környezetvédelem, SEMIDE – vízgazdálkodás, Euromed Transport Forum, Euromed Energy Forum stb.), illetve a szakminiszterek is rendszeresen tanácskoztak egymással.

A Bizottság a szabad kereskedelem téren felhívta a figyelmet arra, hogy az euro-med megállapodások mellett mielőbb szükség lenne a dél-dél megállapodásokra is ahhoz, hogy ténylegesen szabadkereskedelmi övezet jöjjön létre, és elkerülhető legyenek a „hub-and-spoke” hatások. További erőfeszítések szükségesek a gazdaság átalakítása terén, a megfelelő szintű növekedéshez elengedhetetlen a magánszektor megerősödése és az infrastruktúra fejlesztése. Az adórendszer átalakítása szintén elkerülhetetlen. Mindezek végrehajtásához az EU által nyújtott támogatások mellett szükség lenne a külföldi működő tőkének a jelenleginél jóval nagyobb bevonására is – ennek elősegítésére több alkalommal befektetői konferenciát tartottak.

A harmadik pillér területén is aktív munka folyik: Euro-med Örökség, Ifjúsági, Audio-vizuális, Tudományos programok működnek. A kultúra területén – számos más kezdeményezés mellett – megállapodtak az Euro-Med Alapítvány létrehozásáról, amely a kultúrák és civilizációk közötti párbeszéd elősegítésére szolgál.

AZ EURO-MED MEGÁLLAPODÁSOK

2002-re egy kivételével az összes MPO-val megkötötte az EU az euro-med megállapodásokat. (1. táblázat) Tunézia, Marokkó, Izrael¹, Málta, Ciprus és Törökország², valamint a Palesztin Önkormányzat³ esetében a ratifikálás is megtörtént, Egyiptom és Jordánia még vár az EU országok parlamentjeinek pozitív döntésére, míg Algéria és Libanon szintén lezárta a tárgyalásokat, Algériával a megállapodást az áprilisi valenciai külügyminiszteri találkozón írták alá, míg Libanonnal várhatóan május elején írják alá. Jelenleg tehát Szíria az egyetlen ország, amellyel még folynak a tárgyalások, az EU azonban szándékai szerint még 2002-ben megpróbálja lezárni azokat.

Az elhúzódozó ratifikáció miatt a felek általában átmeneti megállapodást is kötnek, amelynek értelmében a kereskedelemmel kapcsolatos intézkedéseket (fokozatos vámleépítés) azonnal megkezdik. Libanon és Algéria esetében például a teljes körű, 0%-os vámtarifát így is csak 2014-re érik el, Szíria esetében pedig várhatóan 2015 lesz ez a dátum, tehát az eredetileg tervezett 2010-hez képest öt év csúszás biztosan lesz.

---

¹ Izrael már 1989-ben szabadkereskedelmi megállapodást írt alá az EK-val, az euro-med szerződés így ennek megújítása és kiegészítése volt csupán.

² Törökországgal 1996. január 1-e óta van érvényben vámuniós megállapodása az EU-nak, Ciprus és Málta pedig a jelenleg folyó csatlakozási tárgyalások és várható EU tagságuk miatt vannak különleges helyzetben.

³ A Palesztin Önkormányzattal – minthogy nem független állam – valójában csak átmeneti kooperációs megállapodást kötött az EU.

1. táblázat
Az Euro-med megállapodások eddigi lépései¹

Partner	Tárgyalások lezárása	Megállapodás aláírása	Hatályba lépés
Tunézia	1995. június	1995. július	1998. március
Izrael	1995. szeptember	1995. november	2000. június
Marokkó	1995. november	1996. február	2000. március
Palesztin Önkorm.	1996. december	1997. február	1997. július
Jordánia	1997. április	1997. november	2002. május
Egyiptom	1999. június	2001. június	-
Algéria	2001. december	2002. április	-
Libanon	2002. január	2002. május	-
Szíria	folyamatban	-	-

A megkötésre került euro-med szerződések a részletekben eltérnek ugyan egymástól, alapstruktúrájukban illetve fő elemeiben azonban hasonlóak.² Az áruk szabad mozgásának biztosítása mellett tartalmazznak az alapítási jogra, a tőke szabad mozgásra, az EU versenyjog alkalmazására vonatkozó, továbbá a beruházás-védelemre és a versenypolitikára vonatkozó előírásokat. A pénzügyi együttműködés és a gazdasági kooperáció fejlesztése mellett a politikai dialógus javítása, valamint a szociális és kulturális kooperáció is részét képezik az egyezményeknek.

Az egyes megállapodásokat természetesen specialitások, egyedi problémák színezik. *Marokkó* esetében például nagyobb hangsúlyt kapott a mezőgazdaság: az EU bizonyos bővítésekre egyezett bele a már fennálló agrár-preferenciáknál (több termékre terjeszti ki, egyes kvótákat megemel stb.), ugyanakkor Marokkó is tesz néhány kisebb engedményt saját agrárszektorának védelme terén – mindezek összehatása azonban nem jelentős. A marokkói egyezménynek része a halászat is, ami érthető, hiszen a marokkói-spanyol halászati vita sokáig súlyos konfliktusok forrása volt.

A tunéziai és marokkói egyezmény a szolgáltatások liberalizációjával kapcsolatban a GATS egyezményben vállalt kötelezettségeket veszi alapul³, *Libanon* gazdasági szerkezete azonban szükségessé tette a kérdéskör más típusú tárgyalását. Libanon, amely a polgárháború előtt a régió szolgáltatási központja volt, vissza szeretné szerezni korábbi pozícióját, és ehhez a külföldi tőke részvételére is szüksége van. A szolgáltatási szektor szabályozása már jelenleg is a legliberálisabb a térségben, az euro-med megállapodás keretében pedig – az európai tőke

¹ Európai Bizottság [2002a].

² Nemcsak egymáshoz, a kelet-európai társulási szerződésekhez is. Az első generációs mediterrán társulási szerződések és a kelet-európai megállapodások összehasonlításáról lásd: Balázs [1995].

³ Valójában mindkét ország csak rendkívül keveset vállalt a GATS keretében.

becsábítására – még tovább nyitja a kapukat az EU előtt.¹ Komoly vita tárgyát képezte a tárgyalásokon az MPO-knak juttatott pénzügyi támogatások megosztása, amit az EU három fő kritérium: a népesség, az egy főre jutó jövedelem és a reformok iránti elkötelezettség alapján képzelt el. Libanon ezt hátrányosnak érezte magára nézve, hiszen kevés a lakosa, relatív magas a GDP/fő érték, ugyanakkor liberalizált berendezkedése folytán látványos reformok se jöhetnek szóba, az egyezményből adódó veszteségei és bevételkiesése viszont meglehetősen magas.²

MAKROGAZDASÁGI KÖVETKEZMÉNYEK

A szabadkereskedelmi megállapodás a mediterrán országok EU-ból származó importját sújtó vámokat érinti. Rövid- és középtávon ez nagy költségeket és terheket jelenthet, hiszen a vámok a legtöbb országban még a költségvetés fontos bevételi forrásainak számítanak. (2. táblázat) A vámleépítés súlyos anyagi konzekvenciái leginkább Libanon, Tunézia és Algéria esetében eredményeznek bevételkiesést: Libanonban, ahol a költségvetés bevételeinek közel 60%-a származik az importvámokból a vámleépítések révén 28,8%-kal csökkennének a költségvetés bevételi forrásai.

2. táblázat
A mediterrán országok bevétele az EU importra kivetett vámokból
(1994 és 1996 közötti átlag)³

Ország	Importvámok		Az EU része az összes importban (%)	EU importból származó vámbevétel	
	az összes adóbevétel	a GDP		az összes adóbevétel	a GDP
	százalékában			százalékában	
Algéria	29,95	3,45	64,12	19,21	2,21
Egyiptom	19,74	3,37	39,84	7,87	1,34
Izrael	1,26	0,40	52,40	0,66	0,21
Jordánia	34,63	5,77	35,02	12,13	2,02
Libanon	59,28	6,83	48,59	28,80	3,32
Marokkó	17,55	4,30	58,78	10,32	2,53
Szíria	21,81	2,43	33,11	7,22	0,80
Tunézia	22,18	4,45	71,49	15,86	3,18

¹ Az Euro-Mediterrán Partnerség és Libanon kapcsolatáról átfogó és igen alapos elemzést ad Shanin – Shehadi [1997].

² Ghesquiere [1998].

³ Abed [1998].

Az euro-med megállapodások előnyeihez tartozik ugyanakkor, hogy az elköteleződés segít az egyes kormányoknak a régóta esedékes reformok végrehajtásában, a szerződéses kötelezettség (a szabad kereskedelem megvalósítására vonatkozó ütemterv) és a pénzügyi segítség megkönnyíti a szükséges intézkedések végrehajtását és elfogadtatását is¹.

További szempontot jelent viszont, hogy a megnövekedő konkurencia óriási nyomást gyakorol a hazai gazdasági vállalkozásokra: még a viszonylag versenyképes ipari struktúrával rendelkező Tunézia esetében is a várakozások szerint csak a vállalkozások 1/3-a lesz képes fennmaradni, másik 1/3-a csődbe megy, megszűnik vagy más módon, de eltűnik, míg a maradék sorsa egyelőre kérdéses. Tunéziában az állam a vállalkozások versenyképességének növelésére „kiemelt vállalkozókat” különít el, akik állami támogatást, kedvezményeket kapnak – kérdéses, hogy ez mennyire jó és hatékony, nem a klientúra-építés eszközének tekinthető eljárás-e.

A gazdasági átalakulás tehát sok országban a már most is alig kezelhető szintű munkanélküliség további növekedéséhez fog vezetni, tovább fokozva a demográfiai tényezők amúgy is súlyos hatását: mindez nagyon komoly következményekkel járhat a közeljövőben.²

Tovább súlyosbítja a problémát, hogy a munkaerő elvándorlása Európába már nem működik, és ennek a lehetőségnek a megteremtése az euro-med egyezményeknek sem része. Sőt, a mediterrán politikának pontosan az az egyik célja, hogy a gazdasági fellendülés révén csökkentse az ott keletkező migrációs nyomást.

Kérdés azonban, hogy a rövid távon keletkező költségeket és feszültséget képesek-e elviselni a MPO-k, és vajon eleget tesz-e az Európai Unió a költségek enyhítése érdekében.

PÉNZÜGYI TÁMOGATÁS

Az MPO-k a gazdasági átalakulás költségeinek viselésében számítanak a különböző nemzetközi forrásokra, ezen belül is elsősorban az Európai Unió által nyújtott segélyekre és hitelekre, nem kis részben a szabadkereskedelmi megállapodásokkal fellépő többletköltségek – különösen a szociális következmények – elviselése érdekében.

A Mediterráneumnak nyújtott hivatalos fejlesztési segélyek (ODA) terén az EU tagállamok holtversenyben van az USA-val, a két fél nagyjából 40-40%-ban forrása a segélyeknek.³ Az EU központi költségvetéséből származó támogatások az Euro-Mediterrán Partnerség megszületésével jelentősen megnöttek, amiben nem kis része volt annak is, hogy kiegyensúlyozzák a csatlakozás előtt álló közép-

---

¹ Az, hogy a liberalizálás mely politikai, társadalmi és gazdasági érdekcsoportok érdekeit szolgálja, és melyeknek káros, természetesen további elemzés tárgyát képezheti, részletesebben l. Nienhaus [1997].

² Diwan - Walton [1998].

³ A térségnek nyújtott segélyek eloszlásában persze meglehetősen nagy szórás mutatkozik, az USA esetében például segélyek legnagyobb részét (csaknem 90%-át) két ország, Izrael és Egyiptom kapja.

kelet-európai országoknak jutó megemelt támogatást. Ennek megfelelően az 1991-95-ös periódusban jutott 1,357 M euróhoz képest az Unió több mint háromszorosára, 4,422 M euróra növelte az 1995-99-es periódusra a Mediterráneumnak jutott támogatások összegét.¹

Az Euro-Mediterrán Partnerség keretében felajánlott pénzügyi támogatás központi eleme a **MEDA Program**, az 1995-1999-ig terjedő MEDA I. révén 3 435 M euró, azaz évi mintegy 700 M euróhoz juthattak a társult országok. A MEDA Program 1995-96 során fokozatosan vette át a korábbi pénzügyi protokollok szerepét, a különböző programok és projektek finanszírozására a támogatást a PHARE és TACIS programokhoz hasonlóan nyújtották.

A MEDA I. keretében folyósított pénzek megoszlása a következő:

1. nemzeti programok (National Indicative Programmes)	= 86%
<i>ebből</i>	
a) gazdasági átmenet támogatása:	
strukturális igazodás támogatása	15%
magánszektor, kedvezőbb gazdasági környezet támogatása.....	30%
b) klasszikus fejlesztési projektek (azaz: környezetvédelem, oktatás, egészségügy, társadalmi programok stb.).....	41%
2. regionális programok (Regional Indicative Programmes)	= 14%
<i>ebből:</i>	
technikai segítség	2%

A támogatásokkal kapcsolatban több újdonság is előkerült. Egyrészt már nem országokra elkülönített összegek vannak, mint korábban, hanem feltételekhez kötik a támogatást: azok, akik élen járnak a reformok végrehajtásában, nagyobb részesedéshez juthatnak. (3. táblázat)

E mellett új finanszírozási módozatokat preferál az EU, már nem egyes projektek finanszírozása az elsődleges forma, inkább a nemzetközi pénzügyi intézetekhez hasonlóan, sokszor azokkal párhuzamosan illetve kiegészítve őket, a strukturális, intézményi és adminisztratív reformokat támogatja. A regionális programok esetében két EU és két MPO közösen vehet részt egy programban. Technikai (és politikai) okokból is jóval összetettebb és bonyolultabb egy ilyen program, viszont új lehetőségeket is jelent.

A **MEDA II.** a korábbi öt év helyett hét évre szól (2000-2006), azaz összhangban van az EU költségvetési előirányzatával. A 7 éves időszakra tervezett támogatás 5,350 M euró lesz, ami éves szintre lebontva nagyjából megegyezik a MEDA I.-ben nyújtott összeggel.

¹ A közép- és kelet-európai országok ugyanebben az időszakban 6,695 millió euró támogatást kaptak.

3. táblázat
A MEDA támogatások országonkénti megoszlása 1995-2001 (M EUR)¹

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	1995-2001
Marokkó	30		235	219	172	141	120	917
Algéria			41	95	28	30	60	254
Tunézia	20	120	138	19	131	76	90	594
Egyiptom		75	203	397	11	13		699
Jordánia	7	100	10	8	129	15	20	289
Libanon		10	86		86			182
SzírIA		13	42		44	38	8	145
Palesztin Önkorm.	3	20	41	5	42	97		208
Törökország		33	70	132	140	310	147	832
Összes bilaterális	60	371	866	875	783	719	445	4119
Regionális	113	33	93	46	133	160	228	806
Technikai segítség			22	20	21		83	146
Összes	173	404	981	941	937	879	756	5071

Az MPO-k elkészítették Nemzeti Fejlesztési Terveiket (NFT), amelyek egyértelműen kijelöli az egyes országok prioritásait. Az NFT-k lehetővé teszik a uniós pénzek hatékonyabb felhasználását, és a hosszabb távú tervezést. Az EU szintén kidolgozta a *Mediterrán Regionális Stratégiáját* a 2002-2006-os időszakra. A stratégia öt terület kiemelt finanszírozását jelöli meg²:

- az Euro-Mediterrán Szabadkereskedelmi Övezet megvalósítása
- a regionális infrastrukturális kezdeményezések támogatása
- az euro-mediterrán integráció fenntarthatóságának támogatása
- a törvény tiszteletével és a jó kormányzással összefüggő programok
- a partnerség közelebb hozása az emberekhez

A hivatalos segélyek mellett fontos területe a pénzügyi együttműködésnek az **Európai Beruházási Bank (EIB)** által nyújtott hitel is. A támogatásnak többféle módja van, így például a nagy volumenű projektek direkt támogatása, a közép- és kisvállalkozások segítése helyi közvetítőintézményeken keresztül nyújtott

¹ Európai Bizottság [2002a], p. 23.

² L. http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/rsp/index.htm

hitelekkel¹, kockázati tőke képzés, stb. 1995 és 1999 az EIB hitelek 4,808 M eurót tettek ki, míg a 2000-2007-es időszakra 6,400 M eurós hitelkeretet bocsátottak a mediterrán országok rendelkezésére, amit az EIB saját forrásaiból további 1 Mrd euróval egészített ki.

Az EIB támogatások által megcélzott három fő terület:

- a helyi pénzügyi rendszer fejlesztése, különböző új finanszírozási formák meghonosítása, elsősorban a megnövekvő versenynek legjobban kitett, de alultőkésített közép és kisvállalatok támogatása céljából;
- a privatizációs folyamat segítése a privatizálandó cégeknek konszolidációja révén;
- a helyi cégek támogatása és felkészítése a szabadkereskedelemmel járó kiélezett versenyre – többek között a kockázati tőke-alapok révén.²

A TÁMOGATÁS ÉRTÉKELÉSE

A mediterrán országok a szabadkereskedelmi megállapodások miatt a kereskedelmi deficit további növekedésére és költségvetési bevételekiesésére számíthattak, amiért cserébe megfelelő kompenzációt vártak az Európai Uniótól. Az EU által felajánlott támogatás ehhez képest meglehetősen csekélynek mondható: az 1995 és 1999 közötti időszakra juttatott 4,7 Mrd euró 11 országra és 5 évre lebontva fejenként évi 4-5 dollárt jelent, és ez 2000 és 2006 között is nagyjából ezen a szinten marad.³

A dél-európai országok eredetileg nagyobb pénzügyi támogatást javasoltak a gazdasági reformok és a vámlebontás okozta költségek enyhítésére. Az északi (nettó befizető) tagállamok azonban, amelyek amúgy is a keleti bővítésben voltak inkább érdekeltek, ezt elvetették, és inkább a szabad kereskedelem kiterjesztését javasolták a mezőgazdasági termékekre is. Ebbe viszont a déli tagállamok nem egyeztek bele, hiszen ez viszont számukra lett volna hátrányos. Így végül is kompromisszumként kis pénzügyi támogatást és a mezőgazdasági behozatal elé állított akadályok fenntartása maradt meg közös nevezőként.⁴

Az MPO-k számára azért is fájó a támogatások alacsony volta, mert a legtöbb állam amúgy is forráshiányban szenved. Az eladósodottság szintje – különösen az észak-afrikai országokban – meglehetősen magas: a 90-es évek elején a három Magreb ország együttesen több mint 150 Mrd USD adósságállománnyal rendelkezett, az évi adósságszolgálat az export több mint 30%-át, a GDP csaknem 9%-át tette ki. Míg Marokkó és Tunézia esetében a kilencvenes években csökkenésnek indultak ezek az arányok, addig Algéria 1994-ben – csakúgy, mint Egyiptom 1992-ben – adósságállománya átrendezésére kényszerült. Az euro-mediterrán

---

¹ 1974 és 1996 között 1 Mrd ecu hitelt adtak ilyen formában, amelyből 2900 projektet támogattak (a projektek összértéke mintegy 2,5 Mrd USD volt). (EIB Information [1997])

² EIB Information [1997].

³ Összehasonlításképpen, a kelet-európai társult államoknak nyújtott támogatás egy főre lebontva 1995 és 1999 között ennek közel kétszeresét, a csatlakozási tárgyalások megindulását követően pedig már mintegy tizenötszörösét teszi ki ennek.

⁴ Jünemann [1999a].

partnerséggel kapcsolatban felmerült az a gondolat is, hogy az EU tagállamok a velük szemben fennálló adósságok elengedésével támogassák az MPO-kat,¹ ez azonban nem következett be.

Több résztvevő ország sérelmezte a támogatások keretéről szolgáló MEDA rendszerét, amelyben nincs elkülönítve országonkénti keret, hanem „az kap többet, aki jobban teljesít, és aki hatékonyabban fel tudja használni a pénzeszközöket”.² Mivel ez nem objektív kritérium, lehetőséget teremt az Európai Uniónak, hogy szubjektív szempontok alapján döntsön: jó és rossz tanulóokra oszthatja az MPO-kat, büntethet és jutalmazhat – mindez pedig nem illik a partnerség elvéhez!

Az 1995 és 1999 közötti időszakot a Marseille-i konferencián értékelték a felek. Az 5 éves időszak alatt a rendelkezésre álló pénzek 26%-a került kifizetésre, ami elég alacsonynak mondható. (4. táblázat) Ez részben a projektek struktúrájából és kifizetéséből³ is adódik, hiszen sok közülük áthúzódott a következő időszakra, a felek azonban egymást is vádolták: az MPO-k az Európai Unió bonyolult eljárási szabályait okolták, az EU pedig az MPO-k esetében meglévő bürokratikus nehézségeket vetette fel. Különösen felháborította az MPO-kat, hogy több esetben az EU a programok sikertelensége miatt leállította a pénzeket, sőt, visszafizettetett már kifizetett pénzeket is.

4. táblázat
MEDA támogatások és kifizetések 1995 és 2001 között (M EUR)⁴

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Összes
① Keretösszeg	173	404	981	941	937	879	766	5072
② Kifizethető összeg	91	202	315	285	256	353	413	1915
③ Tényleges kifizetés	50	155	211	231	243	331	402	1623
③ és ① aránya (%)	29%	38%	21%	24%	26%	38%	53%	32%
③ és ② aránya (%)	55%	77%	67%	81%	95%	94%	97%	85%

A támogatások hatékony felhasználása valóban számos nehézségbe ütközik az MPO-kban. A legtöbb országban problémák vannak a pénzügyi szektorral: Tunéziában kevés kereskedelmi bank működik, Algériában a közelmúltig nem is léteztek ilyenek. Törökországban és Egyiptomban viszonylag fejlettnak mondható a bankrendszer, itt viszont a virágzó korrupció okoz gondot.

¹ Khader [1995].

² Zaim [1995], p.168.

³ A különböző programok/projektek eltérő kifizetésük: míg a strukturális átalakulás esetében a rövid, kétéves periódus az általános, addig a gazdasági környezet támogatásánál 3-4 év, a klasszikus fejlesztési projekteknél a tendereztetési eljárások és a nagyobb munka és eszközigény miatt 4-6 év a kifizetési idő. A regionális projektek sokszor teljesen új együttműködési formákat jelentenek, így a megfelelő pénzügyi és jogi háttér miatt szükség van a 3-5 éves távra.

⁴ Európai Bizottság [2002], pp. 24-25.

A helyzetet tovább nehezíti, hogy a régió gazdaságainak alapját általában csatládi jellegű kis- és középvállalkozások alkotják: ezek többnyire alultőkésítettek, hitelek ritkán vesznek igénybe, akkor is inkább csak rövidtávon. A támogatáshoz szükséges stratégiai gondolkodás nem jellemző rájuk, a felajánlott egyéb pénzügyi lehetőségeket (EIB, MEDINVEST) nehezen tudják elérni, általában nem is ismerik.

A Bizottság az első időszak tapasztalatai alapján kidolgozta a MEDA szabályozására vonatkozó módosító javaslatát, melynek fő pontjai a következők:

- kevesebb, de nagyobb és jobban kidolgozott projekt
- projektek helyett egyre inkább programok
- a mediterrán partnerek nagyobb felelőssége a végrehajtásban
- a döntéshozatali mechanizmus felgyorsítása.

KÜLFÖLDI BEFEKTETÉSEK

Az euro-mediterrán szabadkereskedelmi övezet akkor tudná elsősorban a mediterrán országok tartós gazdasági fejlődését elősegíteni, amennyiben jelentős mértékű beruházás (külföldi működő tőke – FDI) áramlana ezekbe az országokba. Ez biztosíthatná a hiányzó tőkét és magas szintű technológiát a térség országaiban. Az Euro-Mediterrán Partnerség egyik célja éppen ennek biztosítása lenne.

Az EU országok tőkeállománya az MPO-kban (Ciprus és Málta nélkül) 1994 és 1999 között évente átlagosan 19%-kal nőtt – ez elmarad az EU tőkeállományának egyéb országok történő növekedésétől, ami 22%-os szintű volt – és 2000-re elérte a 14 Mrd eurót. Az EMP első három évében a beruházások elmaradtak a várakozásoktól, és csak az évtized végén nőtt meg kisebb mértékben. Az 1998-ban és különösen 2000-ben bekövetkezett jelentősebb ugrás (5. táblázat) elsősorban a Törökországban és Egyiptomban végrehajtott nagyobb beruházások eredménye volt.

5. táblázat

Az Európai Unióból származó külföldi működő tőke az MPO-kban 1992-2000¹

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
MPO-k	445	561	864	750	872	968	2563	1320	5020
Törökorsz.	367	379	389	320	416	126	1006	979	1520
Magreb	32	157	264	119	218	623	504	109	326
Marokkó	74	150	229	25	176	448	88	248	210
Masrek	22	90	164	203	57	132	785	426	2403
Egyiptom	-17	32	53	113	52	39	541	390	2104
Izrael	23	35	46	108	181	87	268	-195	771

¹ Európai Bizottság [2002b].

A legaktívabb beruházók a térségben egyébként a franciák (a 2000. évi állomány 3,8 Mrd euró, ennek 2/3-a a Magreb térségben), Nagy-Britannia és Hollandia (2-2,2 Mrd, mindkét esetben a nagyjából a fele a Masrek országokban), valamint Németország (1,8 Mrd, fele Törökországban).

Az EMP első évei tehát nem eredményezték a külföldi befektetések gyors növekedését, mivel:

- a térség kevésbé vonzó, mint a csatlakozásra készülő közép-európai országok
- amíg az MPO-k nem építik le egymással szemben fennálló korlátozásait, a külföldi tőke – a „hub and spoke” hatás miatt – inkább az Európai Unióban hoz létre beruházásokat.

ÖSSZEGZÉS

Az euro-mediterrán partnerségi politika eddigi eredményeit értékelve mind pozitív, mind negatív elemeket felfedezhetünk benne. Pozitívumként a következőket emelhetjük ki:

- Olyan fórum, ahol a régió ellenséges országai (izraeli–szír–libanoni, görög–török–ciprusi) is egy asztalnál ülnek, és politikai témákon kívül különböző (tudományos, gazdasági stb.) területeken is megbeszéléseket folytatnak.
- A közös projektek elősegítik a regionális együttműködést, az előítéletek leépítését.
- Gazdasági értelemben ösztönzi a déli országok egymás közti integrációját.
- Az EU pénzügyi, technikai segítséget nyújt a transzformációhoz, részt vesz különböző infrastrukturális, környezetvédelmi beruházások finanszírozásában.

A mediterrán politikát „belső koherenciáját” vizsgálva ugyanakkor egy véleményem szerint igen alapvető és lényeges ellentmondásra kell felhívni a figyelmet:

Az EU mediterrán kezdeményezésének egyik legalapvetőbb célja az, hogy a régió gazdasági fejlődésének segítése révén saját biztonsági kockázatát csökkentse. A gazdasági liberalizációval és gyors külgazdasági nyitással végrehajtandó reformok azonban rövid távon óriási gazdasági költségeket jelentenek. Az EU – belső strukturális feladatai, a keleti bővítés és egyéb, fentebb már említett tényezők miatt – csak korlátozott támogatást tud nyújtani mindehhez, és az egyes problémákra (fizetési mérleg gondok, munkahelyteremtés) megoldást jelentő külföldi befektetések fellendülése is elmarad. Számos terület (agrár-liberalizáció, munkaerő-áramlás) egyelőre nem vagy csak részben tárgya a partnerségnek.

Mindezek a mediterrán országok gazdasági helyzetének instabillá válásához vezetnek, aminek viszont komoly társadalmi kihatásai vannak, és olyan, az EU számára nem kívánt eredményekre vezethetnek, mint például a növekvő migrációs nyomás vagy az iszlám fundamentalista erők térnyerése. A politikai reformok esetében a negatív visszahatás kockázata hasonlóképpen fennáll: az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a demokrácia kiszélesítése az iszlámista erők előretörésével jár, ami alapvetően nem célja az európai politikának. A mediterrán politika tehát, melynek célja az EU-t érő biztonsági kockázatok csökkentése lenne, e folyamattal ellentétes hatásokat vált ki.

IRODALOM

- ABED, G. T. [1998]: *Trade liberalisation and Tax Reform in the Southern Mediterranean Region*, IMF Working Paper 98/49, Washington D.C.
- BALÁZS P. [1995]: Comparing the Eastern and Central European and the Mediterranean EC Agreements, *Európa Fórum*, Special Issue, pp. 99-115.
- DIWAN, I., WALTON, M. [1998]: Opening Up and Distribution in the Middle East and North Africa: The Poor, the Unemployed and the Public Sector. in: Raed Safadi (szerk.) [1998]: *Opening Doors to the World. A New Trade Agenda for the Middle East*, The American University in Cairo Press, Kairó - International development Research Centre, Ottawa
- EIB Information* [1997], European Investment Bank, no. 3., pp. 6-9.
- Európai Bizottság* [2002a]: Communication from the Commission to the Council and the European Parliament to Prepare the Meeting of Euro-Mediterranean Foreign Ministers, Valencia, 22-23 April, 2002, SEC (2002) 159 final, Brüsszel, 2002. február 13.
- Európai Bizottság* [2002b]: EU trade relations with the 12 Mediterranean Partner Countries, STAT/02/32, 2002. március 15.
- Európai Bizottság* [2002c]: The Barcelona process. The Europe-Mediterranean partnership. 2001 review, Luxembourg
- GHEsqUIERE, H. [1998]: *Impact of European Union Association Agreements on Mediterranean Countries*, IMF Working Paper 98/116, Washington D.C.
- JÜNEMANN, A. [1999]: Europas Mittelmeerpólitik in regionalen und globalen Wandel: Interesse und Zielkonflikte, in: Wulfdiether Zippel (szerk.) [1999]: *Die Mittelmeerpólitik der EU*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden
- KHADER, B. [1995]: Aspects de la dimension financiere du partenariat euro-méditerranéen, in: Robert Bistolfi (szerk.) [1995]: *Euro-méditerranéenne. Une région á construire*, Publisud, Párizs
- LINJAKIMPU, A. [1995]: Euro-Mediterranean Partnership and the Barcelona Summit 1995, in: Melasuo, T. (szerk.): *Beyond Barcelona - Europe and the Middle East in the Mediterranean International Relations*, TAPRI Research Report 66.
- LISTER, M. [1995]: *Issues of dependency: The Mediterranean enlargement of the European Union*, Working Papers of the University of Economics, Poznan, április
- NIENHAUS, V. [1999a]: Euro-Mediterrane Freihandelszone: Intensivierung der Wirtschaftsbeziehungen und Förderung nachhaltiger Entwicklung?, in: Zippel [1999]
- PIERROS, F., MEUNIER, J., STAN A. [1999]: *Bridges and Barriers. The European Union's Mediterranean Policy, 1961-1998*. Ashgate, Aldershot (UK), Brookfield (USA), Szingapúr, Sydney
- RHEIN, E. [1998]: The New Euro-Mediterranean Partnership, in: Jens van Scherpenberg - Elke Thiel (szerk.): *Towards Rival Regionalism? US and EU Regional Regulatory Regime Building*, Nomos Verlagsges., Baden-Baden

- SHANIN, W., KAMAL S. (szerk.) [1997]: *Pathways to Integration. Lebanon and the Euro-Mediterranean Partnership*, Konrad Adenauer Foundation és Lebanese Center for Political Studies, Beirut
- TOVIAS, A. [1996]: The EU's Mediterranean Policy Under Pressure, in: Richard Gillespie (szerk.): *Mediterranean Politics*, 2. kötet, Pinter, London
- ZAIM, F. [1995]: Un engagement européenne à la mesure des défis?, in: Robert Bistolfi (szerk.) [1995]: *Euro-méditerranéenne. Une région à construire*, Publisud, Párizs